

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUODÁÁITTARDEADDJI

Lausunto

1 (4)

6.3.2019

WTDno-2019-116

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Lausuntopalvelu.fi

Lausuntopyyntönumero: OPH-471-2019

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto koesuoritusta heikentävän syyn huomioon ottaminen ylioppilastutkinnoissa -määräysluonnoksesta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa ja toteaa lausuntonaan määräysluonnoksesta seuraavaa. Valtuutettu pitää luonnosta ja sen tavoitetta hyvänä edistysaskeleena yhdenvertaisuuden edistämiseksi ylioppilastutkinnon suorittamiseksi.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus velvoittaa valtiota takaamaan vammaisille henkilöille oikeuden saada koulutusta yhdenvertaisesti ja toteuttamaan vammaisen henkilön tarvitsemat mukautukset. Myös yhdenvertaisuuslaki edellyttää viranomaiselta, koulutuksen järjestäjältä ja palveluiden tarjoajalta kohtuullisia mukautuksia (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 15 §). Valtuutettu pitää suotavana, että määräyksessä viitattaisiin suoraan yhdenvertaisuuslakiin, sillä velvollisuus kohtuullisiin mukautuksiin tulee tästä laista. Määräyksessä tulisi olla lisäksi viittaus YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan sopimukseen.

Viranomaisella ja koulutuksen järjestäjällä on yhdenvertaisuuslain mukaan velvollisuus yhdenvertaisuuden edistämiseen toiminnassaan. Ylioppilastutkinnon suoritustapojen yhdenvertaisuus edellyttää muun muassa, että sähköisen ylioppilastutkinnon suorittaminen on tosiasiallisesti teknisesti mahdollista eri vammaryhmien tarvitsemilla apuvälineillä, kuten näkövammaisten henkilöiden tarvitsemilla ruudunlukulaitteilla, ja että ylioppilastutkinto on mahdollista suorittaa paperisena perustellusta syystä, kuten vammaisuuden tai terveydentilan perusteella. Saavutettavuus voi edellyttää myös kokeen suoritusaikaan tehtäviä mukautuksia. Lisäksi yhdenvertaisuus edellyttää muun muassa, että koetehtävien materiaalit ovat yhtä

korkeatasoisia kaikilla koekielillä ja vammaisuuden perusteella tehtävissä korvaavissa tehtävissä.

Erilaisia yhdenvertaisuuden edistämiseen tähtäviä erityisjärjestelyitä on huomioitu määräysluonnoksessa. Valtuutettu pitää tärkeänä huomioida lisäksi, että vammaisen henkilön tarvitsema kohtuullinen mukautus voi olla myös muu yksilöllinen toimi kuin ne, joita määräyksessä on mainittu.

Kohtuulliset mukautukset

Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on yhdenvertaisuuslain 15 § 1 momentin nojalla tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla. Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon vammaisen ihmisen tarpeiden lisäksi 1 momentissa tarkoitettun toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioitujen kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.

Vammaisen henkilön oikeus kohtuullisiin mukautuksiin arvioidaan siis kulloinkin senhetkisen tarpeen perusteella, eikä oikeus mukautuksiin voi riippua mahdollisesta aiemmin ilmenneestä tuen tarpeesta tai aiemmin haetusta tuesta. Kohtuulliset mukautukset ovat luonteeltaan yksilöllisiä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuus voi siten määrittyä tapauskohtaisesti: sama henkilö saattaa olla yhdessä asiayhteydessä vammaisen ja toisessa ei.

Määräysluonnoksen kohdassa 3 todetaan, että ”erityisjärjestelyiden myöntämisessä otetaan huomioon, että ne ovat yhdenvertaisesti kaikissa lukioissa toteutettavissa”. Tämä pätee määräyksessä mainittuihin, ennalta arvioituihin erityisjärjestelyihin. Yhdenvertaisuuslain mukaisen tarvittavan kohtuullisen mukautuksen saamista ei voi kuitenkaan estää se, että juuri tätä vammaisen henkilön tarvitsemaa järjestelyä ei voisi kaikissa lukioissa toteuttaa. Mukautustarve lähtee aina yksilöstä ja sen toteuttamisen kohtuullisuus on arvioitava suhteessa kokelaan lukioon. Yksilöllisen mukautuksen toteuttaminen lisää kyseisen vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden to-

teutumista, eikä mukautuksen tekeminen tarkoita muiden kokelaiden yhdenvertaisuuden heikennystä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää edellä mainitusta syystä tärkeänä, että määräyksessä viitataan myös yhdenvertaisuuslakiin, jotta tämän lain osalta tulevat velvoitteet näkyvät määräystä soveltaville tahoille, kuten rehtoreille.

Muita huomioita määräysluonnoksesta

Kohdassa 3 käsitellään koetilanteen erityisjärjestelyitä, joista valtuutettu haluaa kiinnittää huomiota seuraaviin.

Erityisjärjestelyiden kohdalla mainitaan, mitä kokelaalla saa olla käytössään ilman lautakunnan erillistä lupaa. Listaan olisi syytä lisätä vammaisuuden edellyttämät tavanomaiset apuvälineet. Asian tulisi olla itsestään selvää, mutta selvyyden vuoksi asia olisi hyvä mainita.

Kohta 3.2.: Erillisen pienryhmätilan tai kokonaan oman tilan tarpeen tulee lähteä kokelaan tarpeista. Sähköinen ylioppilastutkinto on vaikeuttanut tilajärjestelyiden tekemistä. Valtuutettu pitää tärkeänä, että tilojen järjestämisessä huomioidaan kokelaiden tarve mahdollisimman hyvin, ja kokelaan tarpeista käsin arvioidaan, järjestetäänkö koe sermeihin rajatussa yksilö- tai pienryhmätilassa tai kokonaan erillisessä tilassa.

Kohta 3.5.: Kuulo- ja näkövammaisten henkilöiden oman kokeen laatuun on kiinnitettävä huomiota. Kuulovammaiselle henkilölle voidaan myöntää ääniaineistoltaan rajoitettu koe, jolloin kokelas ei suorita kuullunymmärtämisen koetta. Valtuutettu pitää jossain määrin ongelmallisena, ettei kuulovammaisille kokelaille ole muita vaihtoehtoja, vaikka kuulovamman aste vaihtelee. Sähköisen kokeen käyttöönotto mahdollistaisi uudenlaisia tapoja huomioida erityisryhmiä. Mahdollista voisi olla esimerkiksi ottaa käyttöön osalle kuulovammaisia soveltuva kuullunymmärtämiskoe, joka on kuulovammaisille räätälöity ja selkeämpi, esimerkiksi videona toteutettu.

Kohta 3.6.1.: Erityisjärjestelyitä koskevaa määräystä käsitelleessä keskustelutilaisuudessa avustetun tulostuksen käytön laajuus ja kohderyhmä herätti jonkin verran kysymyksiä. Avustetun tulostuksen käyttö on suunniteltu ilmeisesti hyvin rajattuihin tilanteisiin. Määräyksessä avustetun tulostuksen osalta ei ole viitattu tarkemmin tilanteisiin, joiden perusteella tulostusta voidaan käyttää. Kohtaa tulisi avata enemmän, jotta olisi selvempää, missä tilanteissa avustettua tulostusta käytetään. Valtuutetun mielestä erityisjärjestelyn myöntämisen kynnystä ei tule asettaa liian korkealle silloin, kun järjestelylle on selkeä tarve. Kyse voi olla esimerkiksi sairaudesta, kuten va-

kava migreeni, joka oireilee tietokoneen käytöstä, tai lukihäiriöstä, jonka pohjalta kokelaan kyky hahmottaa asioita sähköisesti on heikko.

Kohdassa 4 käydään läpi koesuoritusta heikentäviä syitä. Valtuutettu pitää hyvänä, että erityisen vaikea elämäntilanne katsotaan tällaiseksi syyksi. Valtuutettu pitää tärkeänä, että erityisjärjestelyiden tarpeessa huomioidaan erilaiset tilanteet, ja että erityisjärjestelyiden tarpeen saamiseksi syy-luettelo on avoin. Tällöin voidaan huomioida esimerkiksi erilaiset neurokir-jon tilanteet tai kielelliset erityisvaikeudet.

Valtuutettu haluaa tässä yhteydessä kiinnittää huomiota tasa-arvovaltuutetun toimivaltaan kuuluvaan seikkaan. Määräyksessä ei ole huomioitu raskautta erityisjärjestelyyn tarvittaessa oikeuttavana perustee-na. Raskaus voi olla peruste toteuttaa erityisjärjestelyitä, esimerkiksi mah-dollisuus lepotilan käyttöön, joten sen mainitseminen määräyksessä on tarpeen.

Kohdassa 4.1. mainitaan, että lääkärinlausunnon tulee yleensä olla lukioai-kana hankittu. Ylioppilastutkinnon voi tulevaisuudessa suorittaa joustavammin. Siksi lääkärinlausunnon osalta lienee perusteltua korostaa en-nemmin lausunnon hankkimisen ajankohtaa ja tuoreutta, kuin että se olisi hankittu nimenomaan lukioaikana.

Lopuksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että ylioppilastutkinnon erityisjärjeste-lyiden tulee pohjautua kokelaan mukautustarpeeseen. Yhdenvertaisuuslaki tulee nostaa määräyksessä esiin, jotta kohtuullisten mukautusten yksilölli-syys tulee huomioiduksi. Kokelaan tarvitsema mukautus voi olla muu yksi-löllinen toimi kuin ne, joita määräyksessä on mainittu. Yleisesti ottaen eri-tyisjärjestelyiden myöntämisen kynnystä ei tule asettaa liian korkealle sil-loin, kun järjestelylle on selkeä tarve.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kirsi Pimiä

Ylitarkastaja

Anni Valovirta